

บทอาศிரวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ : ภาพของพระราชินีในอุดมคติ

ธานีรัตน์ จัตตะศรี**

บทคัดย่อ

บทอาศிரวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยใหม่ที่มีแบบแผนการประพันธ์ในลักษณะเดียวกัน บทอาศிரวาทดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นภาพสตรีผู้เป็นพระบรมราชินีนาถในอุดมคติ คือสตรีผู้ก่อปรดด้วยเมตตาอันเชื่อมโยงกับความเป็นแม่ และสตรีผู้ก่อปรดด้วยปัญญา ซึ่งปัญญาที่ได้รับการย้ำเน้นก็คือปัญญาในการรักษาภูมิปัญญาของชาติ และปัญญาในการดับทุกข์เชื้อของมวลชน การแสดงอุดมคติดังกล่าวในบทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ แสดงให้เห็นว่าการเป็น "พระบรมราชินีนาถ" นั้น มิได้หมายถึงการเป็นพระอัครมเหสีของพระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่ยังต้องก่อปรดด้วยคุณสมบัติอันสูงส่งทั้งทางด้านการกระทำและด้านจิตใจอีกด้วย

๑. บทนำ

อาศிரวาท หรือ อาเศียรวาท พจนานุกรมให้ความหมายว่า คำอวยพรที่ผู้น้อยใช้กับผู้ใหญ่ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, น.๑๓๗๐) ซึ่งสื่อความหมายกว้าง ในการปรากฏใช้จริงนั้นเรามักจะนำมาใช้ในความหมายที่เฉพาะเจาะจงหมายถึงบทประพันธ์ร้อยกรองขนาดสั้นที่มีเนื้อความเฉลิมพระเกียรติและถวายพระพรพระมหากษัตริย์ พระราชินี และพระบรมวงศานุวงศ์ ที่ประพันธ์ขึ้นเนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันคล้ายวันพระราชสมภพ วันคล้ายวันพระบรมราชาภิเษก เป็นต้น หากพิจารณาวัตถุประสงค์และ

** ธานีรัตน์ จัตตะศรี

อ.บ. (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) จุฬาฯ

นิสิตปริญญาตรีบัณฑิต ปีที่ ๒

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อหา อาจจัดบทอาศิรวาทเป็นงานเขียนประเภทวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติหรือที่มักเรียกกันว่าวรรณกรรมยอพระเกียรติซึ่งเป็นงานเขียนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสรรเสริญหรือสดุดีพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติปรากฏมาตั้งแต่โบราณ เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาคือยวนพ่ายโคลงตัน หรือบางครั้งเรียกว่าโคลงยอพระเกียรติพระเจ้าช้างเผือกคือสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (วัชร รมะนิรันทน ๒๕๓๘ : ๑๐๓)

วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติยังคงดำรงอยู่เรื่อยมาในสังคมวัฒนธรรมไทย ตั้งแต่ในยุคที่บ้านเมืองปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์มีสถานะเป็นเทวราชาหรือสมมติเทพ จนกระทั่งถึงยุคที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขสูงสุด วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชนในแง่มุมต่างๆ สื่อแสดงความจงรักภักดีที่ประชาชนมีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ทั้งยังเป็นเครื่องมือสร้างสิทธิธรรมทางการเมืองแก่พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังสะท้อนภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ พระราชินี หรือพระบรมวงศานุวงศ์ ในมุมมองของประชาชนอีกด้วย

ในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชนยังคงแสดงออกให้เห็นเด่นชัดผ่านบทอาศิรวาทในโอกาสพิเศษต่างๆ ดังเช่น ในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๗๒ พรรษา ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๗ ที่ผ่านมา บรรดาสื่อมวลชนแขนงต่างๆ ตลอดจนองค์กรและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ต่างได้ประพันธ์บทอาศิรวาทเพื่อเผยแพร่ผ่านสื่อต่างๆ เป็นจำนวนมาก เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ บทอาศิรวาทดังกล่าวนี้บ่งชี้ว่าน่าสนใจที่จะนำมาศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยใหม่

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมบทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๗๒ พรรษา ในปี พ.ศ.๒๕๕๗ เพื่อศึกษาลักษณะการประพันธ์ทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหา กลวิธีการแต่ง และการใช้ภาษาอันแสดงให้เห็นว่าบทอาศิรวาทดังกล่าวมีแบบแผนการประพันธ์เดียวกัน และศึกษาภาพของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่ปรากฏในบทอาศิรวาท ว่าได้สะท้อนให้เห็นภาพของสตรีผู้เป็นพระบรมราชินีนาถในอุดมคติอย่างไร ทั้งนี้ได้รวบรวมบทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจากหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสารต่างๆ ที่เผยแพร่ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ จำนวนทั้งสิ้น ๗๗ ชิ้น ซึ่งบทอาศิรวาทบางชิ้นที่ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์หรือวารสารซ้ำกันจะนับเป็น ๑ ชิ้น ดังนี้

ประเภทสิ่งพิมพ์	รายชื่อสิ่งพิมพ์	บทอาศรัยวาท (จำนวน)
หนังสือพิมพ์	หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ	๕
	หนังสือพิมพ์สยามรัฐ	๑
	หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์	๑
	หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน	๑
	หนังสือพิมพ์คมชัดลึก	๓
	หนังสือพิมพ์มติชน	๔
	หนังสือพิมพ์เดลินิวส์	๖
	หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์	๑
นิตยสาร	มติชนสุดสัปดาห์	๑
	สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์	๑
	ศิลปวัฒนธรรม	๒
	ศิลปากร	๑
	สกุลไทย	๕
	ขวัญเรือน	๑
	สุดสัปดาห์	๑
	พลอยแกมเพชร	๑
	แพรว	๑
	แม่และเด็ก	๑
	ช่วยตุน พิเศษ	๑
	คู่สร้างคู่สม	๑
	อสท.	๑
	หมอชาวบ้าน	๑
	วิมานเมฆ	๒๔
	สนองโอฐสภากาชาดไทย	๑
	ข่าวช่าง(Contractors'Times)	๑

วารสาร	วารสารไทย	๑
	จุฬาสัมพันธ์	๑
	ข่าวสารกรมโยธาธิการและผังเมือง	๑
	กินรี	๑
	ข้าราชการ	๑
	หลักเมือง	๑
	สายใจไทย	๑
	มหาวิทยาลัยคริสเตียน	๑
	ส.อ.ท. (สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย)	๑
	พ.ส.ล. (องค์การพุทธศาสนิกชนแห่งโลก)	๑
รวมทั้งสิ้น		๗๗

**๒. บทอาศிரวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ:
แบบแผนการประพันธ์กับการเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยใหม่**

จากการศึกษาบทอาศிரวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ปี พ.ศ.๒๕๔๗ จำนวน ๗๗ ชิ้น พบว่ามีลักษณะการประพันธ์ร่วมกันหลายลักษณะ ทั้งในด้านรูปแบบ ด้านการตั้งชื่อบทอาศிரวาท ด้านเนื้อหา ด้านกลวิธีการแต่ง และด้านการใช้ภาษา จนอาจเรียกได้ว่ามีแบบแผนเดียวกัน การที่บทอาศிரวาททั้งหมดมีแบบแผนการประพันธ์ร่วมกันดังกล่าวนี้อาจทำให้จัดบทอาศிரวาทกลุ่มนี้เป็นวรรณกรรมประเภทเดียวกันได้ คือเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยใหม่ ดังนี้

๒.๑ แบบแผนด้านรูปแบบ

รูปแบบที่ผู้ประพันธ์เลือกนำมาแต่งบทอาศிரวาทมีทั้งกลอน กาพย์ โคลง และฉันท์ รูปแบบที่ผู้ประพันธ์นิยมนำมาแต่งมากที่สุดคือ กลอนสุภาพ รองลงมาคือโคลง ตามด้วยกาพย์ และฉันท์ ซึ่งมีจำนวนไล่เลี่ยกัน

จากบทอาศிரวาททั้งหมด ๗๗ ชิ้น พบว่ามีบทอาศிரวาทที่ใช้รูปแบบกลอนถึง ๔๑ ชิ้น แบ่งเป็นกลอนสุภาพ ๓๔ ชิ้น กลอนหก ๑ ชิ้น กลอนสี่ ๑ ชิ้น และกลอนหัวเดียวแบบเพลงพื้นบ้านอีก ๑ ชิ้น รองลงมาคือโคลงจำนวน ๑๖ ชิ้น แบ่งเป็นโคลงสี่สุภาพ ๑๕ ชิ้น และโคลงฉันท์

๑ ชั้น ตามด้วยภาพยี่มีจำนวน ๑๒ ชั้น แบ่งเป็นภาพยี่ยานี ๑๑ ๗ ชั้น และภาพยี่ฉบั้ง ๑๖ ๕ ชั้น และรองลงไปก็คือฉันท มีจำนวน ๑๑ ชั้น แบ่งเป็นอินทรวชิรฉันท ๗ ชั้น วสันตติลกฉันท ๒ ชั้น สัททูลวิกิพิตฉันท ๑ ชั้น และเปษณนาทฉันท ๑ ชั้น ดังแจกแจงตามตาราง

รูปแบบคำประพันธ์	จำนวน
กลอน	๔๑
กลอนสุภาพ ๓๘	
กลอนหก ๑	
กลอนสี่ ๑	
กลอนหัวเดียว ๑	
โคลง	๑๖
โคลงสี่สุภาพ ๑๕	
โคลงตัน ๑	
กาพย์	๑๒
กาพย์ยานี ๑๑ ๗	
กาพย์ฉบั้ง ๑๖ ๕	
ฉันท	๑๑
อินทรวชิรฉันท ๗	
วสันตติลกฉันท ๒	
สัททูลวิกิพิตฉันท ๑	
เปษณนาทฉันท ๑	
รวม	๘๐

เหตุที่จำนวนของฉันทลักษณะตามตารางข้างต้นไม่เท่ากับบทอาศிரวาทซึ่งมี ๗๗ ชั้น เนื่องจากว่ามีบทอาศிரวาท ๓ ชั้นที่ผู้ประพันธ์ใช้ฉันทลักษณะ ๒ ประเภทแต่คงควบคู่กัน บทอาศிரวาทชั้นแรกมีชื่อว่า พระสยามมาตาอาศிரวาท (ขวัญเรือน ๒๕๔๗, น.๒) ผู้ประพันธ์แต่งด้วยเปษณนาทฉันท ๓ บท แล้วตามด้วย วสันตติลกฉันทอีก ๓ บท โดยมีการร้อยสัมผัสเข้าด้วยกัน บทอาศிரวาทอีกชั้นหนึ่งชื่อว่า อาเศียรวาทราชสดุดี (สายใจไทย ๒๕๔๗ น.๒) ผู้ประพันธ์แต่งด้วยภาพยี่ฉบั้ง ๓ บท แล้วตามด้วยภาพยี่ยานีอีก ๓ บท มีเนื้อความต่อเนื่องกันแต่มิได้ร้อยสัมผัส ส่วนบทอาศிரวาทอีกชั้นหนึ่งมีชื่อว่า ประมงไตรัมบาร์มิมหาราชินี (มติชน ๒๕๔๗ น.๒๘) ผู้ประพันธ์แต่งกลอนสุภาพเกริ่นนำตอนต้นและลงท้าย ส่วนเนื้อหาตอนกลางนั้นใช้กลอนหัว

เดียวซึ่งเป็นฉันทลักษณ์พื้นบ้าน ที่น่าสังเกตคือเนื้อหาที่แต่งด้วยกลอนสุภาพตอนต้นและท้ายนั้น เป็นเนื้อหาส่วนเฉลิมพระเกียรติ ส่วนเนื้อหาที่แต่งด้วยกลอนหัวเดียวเป็นการพรรณนาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำอันเป็นผลจากโครงการในพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ดังจะขอยกตัวอย่างบทอาศิรวาทดังกล่าว ดังนี้

ขอเดชะปวงข้าพระพุทธเจ้า ถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าฯ พระราชินี	กรมประมงน้อมเกล้าเกศี ทรงมีพระเมตตามานิ่นนาน
พระราชเสาวนีย์ที่ทรงประทาน มีต้นไม้งามมีแหล่งน้ำใส ลูกกุ้งก้ามกรามแค่สองสามปี ชื่อ “กุ้งสมเด็จพระ” ทั่วเจ็ดย่านน้ำ พันธุ์ปลาทูไทยไทยยังไม่หายสูญ ชมปลาบึกเพลินน้ำเงินปลาทราย	โปรดให้ชาวบ้านรักน้ำรักป่า ส่งเสริมคนไทยเลี้ยงกุ้งเลี้ยงปลา เติบโตเต็มทีลุ่มน้ำเจ้าพระยา ต่างรู้จักนามซาบซึ่งคุณค่า รวมไว้มากมูลบางไทร “วังปลา” กระโห้สวายเสื่อตอปลาฆ่า ....
ตั้งสายฝนจากฟ้าครวสันต์ “กรมประมง” สำนึกในพระมหากรุณา	ตั้งดวงจันทร์ฉายแสงทั่วแหล่งหล้า เจ็ดสิบสองพรรษา “ทรงพระเจริญ” เทอญ (มติชน ๒๕๔๗:๒๘)

การที่ผู้ประพันธ์นิยมแต่งบทอาศิรวาทด้วยกลอนมากที่สุดอาจเพราะเป็นรูปแบบที่แต่งได้ไม่ยากจนเกินไป และเป็นรูปแบบที่คนส่วนใหญ่รู้จักกันเป็นอย่างดี จึงอาจช่วยให้สามารถเข้าถึงผู้อ่านส่วนใหญ่ได้ดีกว่ารูปแบบคำประพันธ์อื่น ส่วนรูปแบบโคลงและฉันทันั้น อาจเป็นได้ว่าผู้ประพันธ์ต้องการแสดงความโอ้อ่าสง่างามของบทอาศิรวาทเช่นเดียวกับวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยโบราณ เนื่องจากลีลาและจังหวะของโคลงและฉันทันั้นดูเป็นทางการและมีความขริ่มขลัง และอาจเพื่อต้องการแสดงความสามารถในเชิงกวี เนื่องจากเป็นรูปแบบที่ยอมรับกันว่าแต่งได้ยากและต้องอาศัยความรู้ด้านภาษาเป็นอย่างดี

๒.๒ แบบแผนด้านการตั้งชื่อบทอาศิรวาท

บทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีทั้งบทที่ไม่ตั้งชื่อประกอบและบทตั้งชื่อประกอบ บทที่ไม่ตั้งชื่อบทนั้นส่วนใหญ่จะมีพระบรมฉายาลักษณ์

ประกอบ บทอาศிரวาทที่มีชื่อประกอบนั้น จากการศึกษาพบว่า มีแบบแผนสำคัญของการตั้งชื่อ บท ๒ ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะแรก คือการตั้งชื่อบทอาศிரวาทด้วยการประกอบคำหรือสร้างคำใหม่ เพื่อสื่อว่า บทอาศிரวาทดังกล่าวประพันธ์ขึ้นเนื่องในโอกาสใด และมีจุดประสงค์เพื่อสดุดีหรือเฉลิมพระเกียรติ ทั้งนี้อาจจะนำพระนามของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมาเป็นส่วนหนึ่งของชื่อบทอาศிரวาทด้วย เช่น

- มหาราชินยาศிரวาท (ศิลปวัฒนธรรม ๒๕๕๗)
- มหาราชินีอาศிரวาท (สุพัตร์ เหลืองอร่าม ๒๕๕๗ : ๓๒)
- สยามมหามาตาทิวาท (คู่สร้างคู่สม ๒๕๕๗ : ๗)
- พระสยามมาตาทิวาท (ขวัญเรือน ๒๕๕๗ : ๒)
- ราชสดุดี ๗๒ พรรชามหาราชินี (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ๒๕๕๗)
- ๗๒ พรรชามหาราชินี (มติชนสุดสัปดาห์ ๒๕๕๗) (ภูซงค์ จันทร์เพ็ญ ๒๕๕๗ : ๓๒)
- ๗๒ พรรชามหาราชินีอาศிரวาท (มหาวิทยาลัยคริสเตียน ๒๕๕๗ : หน้าปกใน)
- สมเด็จพระบรมราชินีนาถราชสดุดี (เดลินิวส์ ๒๕๕๗ : ๒๒)
- อาศிரวาท เฉลิมพระชนมพรรชามหาราชินี (อสมท ๒๕๕๗)
- อาศிரวาท ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๗ (จุฬาสัมพันธ์ ๒๕๕๗)
- อาเศียรวาทสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ (สกุลไทย ๒๕๕๗)
- อาเศียรวาทถวายพระพรชัย เจริญพระชนมายุ ๖ รอบ (วิมานเมฆ ๒๕๕๗ : ๒๔)
- ประมวงใต้ร่มบารมีมหาราชินี (มติชน ๒๕๕๗ : ๒๘)

อีกลักษณะหนึ่งคือตั้งชื่อบทอาศிரวาทโดยใช้คำเรียกสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งอาจเป็นคำเรียกโดยตรง หรือคำเรียกในลักษณะอุปลักษณ์เปรียบเทียบว่าพระองค์ทรงเป็นแม่ของแผ่นดิน ดังนี้

ตั้งชื่อบทโดยใช้คำเรียกโดยตรง เช่น

- องค์มิ่งขวัญ (คมชัดลึก ๒๕๕๗ : ๑๒)
- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ (สุรัตน์ ทองพันธ์ ๒๕๕๗)

ตั้งชื่อบทโดยใช้คำเรียกในลักษณะอุปลักษณ์ เช่น

- พระแม่มีขวัญแผ่นดิน (ไทยรัฐ ๒๕๕๗ : ๔๐)
- สดุดีพระแม่ศรีแผ่นดิน (ไทยรัฐ ๒๕๕๗ : ๑)
- ทรงเป็นแม่ในดวงใจไทยทั้งชาติ (เพียงใจ ชื่นเงิน ๒๕๕๗ : ๓๒)

สมเด็จพระนางเจ้าพระเจ็ญ (หมอชาวบ้าน ๒๕๕๗) : ๓)

แม่ของชาติ (เดลินิวส์ ๒๕๕๗) : ๒๓)

การตั้งชื่อบทอาศรรวาททั้ง ๒ ลักษณะดังกล่าวมีความสำคัญในแง่ที่ช่วยสื่อเนื้อหา วัตถุประสงค์ และความหมายของบทอาศรรวาทให้ชัดเจนยิ่งขึ้นอีกทางหนึ่ง

๒.๓ แบบแผนด้านเนื้อหา

แม้ว่าบทอาศรรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจะเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเจ้านายที่เป็นสตรี ซึ่งต่างจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยโบราณส่วนใหญ่ที่เน้นสุดดีเจ้านายที่เป็นบุรุษหรือพระมหากษัตริย์ แต่เนื้อหาหลักของบทอาศรรวาทสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่รวบรวมมาศึกษาก็มีลักษณะไม่ต่างจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเรื่องอื่นๆ มากนัก กล่าวคือยังคงมีเนื้อหาที่แสดงพระบุญญาบารมี พระราชอัธยาศัย พระราชกรณียกิจ และพระราชจริยวัตรสำคัญๆ มีลักษณะเด่นตรงที่เน้นนำเสนอข้อเท็จจริงมากกว่าจะนำเสนอเนื้อหาที่เป็นอุดมคติเหมือนอย่างวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยโบราณ

ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยโบราณ กวีมักเลือกนำเสนอเนื้อหาในลักษณะที่เป็นอุดมคติ คือเน้นแสดงความมีบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นเทวราชาหรือสมมติเทพ แสดงความเป็นธรรมราชา และแสดงความเป็นปราชญ์ในทางโลก เช่น ความรอบรู้ การสงคราม และศิลปศาสตร์ต่างๆ เช่น ในยวนพ่ายโคลงต้นสมัยอยุธยาตอนต้น กวีสรรเสริญสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าทรงกำเนิดมาจากเทพเจ้าถึง ๑๑ องค์ ได้แก่ พระพรหม พระวิษณุ พระอิศวร พระอินทร์ พระยม พระพาย พระวรุณ พระเพลิง ท้าวเวสสุวรรณ พระอาทิตย์ และพระจันทร์ เทพเจ้าเหล่านั้นได้แบ่งภาคเสด็จลงมาอุบัติเป็นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเพื่อดำรงรักษาโลกเอาไว้ (ประคอง นิมมานเหมินท์ ๒๕๕๒ : ๔) นอกจากนี้ยังทรงเป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่ เชี่ยวชาญกลศึกทุกประการ รวมทั้งทรงเป็นปราชญ์ที่รอบรู้สรรพศาสตร์ทั้งทางโลกและทางธรรม จะเห็นว่าเนื้อหาที่กวีเลือกมาสรรเสริญพระมหากษัตริย์นั้น ได้ขยายเนื้อหาเพิ่มเติมจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เพื่อแสดงภาพพระมหากษัตริย์ในอุดมคติที่มีความเป็นเทวราชาและธรรมราชาอย่างสมบูรณ์

จากการศึกษาบทอาศรรวาทสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พบว่าผู้ประพันธ์เน้นนำเสนอเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริงอย่างชัดเจน เช่น พระราชจริยวัตรและพระราชอัธยาศัยที่เลเห็นได้ และพระราชกรณียกิจด้านต่างๆ ผสมผสานกับความรู้สึกที่ผู้ประพันธ์ในฐานะตัวแทนของประชาชนมีต่อพระองค์ และลงท้ายด้วยการถวายพระพร อันทำให้ภาพของสมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถมีความเป็นมนุษย์มากกว่าความเป็นเทพเจ้าในอุดมคติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในปัจจุบันสถาบันพระมหากษัตริย์และประชาชนมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ความขริบขลึงแห่งความเป็นเทวราชาลดน้อยลง ในขณะที่ความเป็นธรรมราชาโดดเด่นมากขึ้น อีกทั้งประชาชนได้มีโอกาสทราบแนวพระราชดำริ ตลอดจนพระราชกรณียกิจต่างๆ ของพระมหากษัตริย์ พระบรมราชินี ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ผ่านสื่อต่างๆ อย่างใกล้ชิดและแจ่มชัดมากขึ้น อย่างไรก็ตามผู้ประพันธ์ส่วนใหญ่ก็ยังคงรักษาเนื้อหาที่กล่าวถึงพระบุญญาบารมีอันเป็นเนื้อหาในเชิงอุดมคติควบคู่ไปด้วยเพื่อแสดงให้เห็นว่าในความเป็นมนุษย์นั้น พระองค์ก็ทรงมีคุณสมบัติแห่งความเป็นเทพอยู่ด้วย

จากการศึกษาพบว่าแบบแผนด้านเนื้อหาในบทอาศิรวาทสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มี ๔ ลักษณะ คือ เนื้อหาที่สรรเสริญพระบารมีและพระบุญญาธิการ เนื้อหาที่สรรเสริญพระราชอัธยาศัย เนื้อหาที่แสดงพระราชกรณียกิจสำคัญต่างๆ และเนื้อหาส่วนที่เป็นการถวายพระพร ดังนี้

๒.๓.๑ เนื้อหาสรรเสริญพระบารมีและพระบุญญาธิการ

บทอาศิรวาทบางบทได้สรรเสริญสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่าทรงมีพระบารมีหรือพระบุญญาธิการประดุจเทพจุติมาเกิด หรือประดุจดวงดาวจากฟากฟ้าจุติมาเกิด เพื่อช่วยประชาชนให้ร่มเย็นเป็นสุข ดังตัวอย่าง

พระบารมีเกริกไกรสืบไพศาล ถิ่นกันดารกร้างแสนห่างไกล	เทพประทานพระมารดาจากฟ้าให้ เสด็จไปพัฒนาถึงป่าดอน (เพียงใจ ชื่นเงิน ๒๕๕๗ : ๓๒)
---	---

พระคือมิ่งขวัญหล้า สร้างสุขกำลังใจ	จรัสฟ้าม่าสู่ไทย กำจัดภัยให้มวลชน (วารสารจุฬาสัมพันธ์ ๒๕๕๗)
---------------------------------------	---

เบื้องวิมานม่านฟ้านภากาศ เจ็ดโคมประโลมหล้ากว่าดาวปวง สู่พื้นพิภพบรรจบเกศ เคียงองค์มกุฎกษัตริย์ขัตติยา	ดาราพิลาส ณ แดนสรวง โชติช่วงดวงนิมิตรจุติมา นคเรศขึ้นชวนกันถ้วนหน้า ปวงเทวาโอบอุ้มสยุมพร (วิมานเมฆ ๒๕๕๗: ๒๔)
--	--

ว. ภาษาและวรรณคดีไทย ปีที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๗

นอกจากนี้ยังสรรเสริญว่าพระบารมีของพระองค์นั้นยิ่งใหญ่และแผ่ไพศาลทำให้บ้านเมืองสงบสุขร่มเย็น ดังตัวอย่าง

พระบุญญายิ่งใหญ่แผ่ไพศาล	ทุกถิ่นฐานทั่วไทยได้สุขสม
ด้วยเดชะพระบารมีที่อุดม	ราษฎร์ชื่นชมสมสมัยไทยร่มเย็น

(วิมานเมฆ ๒๕๕๗ : ๑๐๙)

อาศิรวาทบางบทสรรเสริญพระองค์ว่าทรงบำเพ็ญบารมีถึง ๑๐ ประการหรือ “ทศบารมี” แจกเช่นพระโพธิสัตว์ ดังตัวอย่าง

ทรงกิจพิจิตรรา	ทศบารมีศรี
ทั่วถิ่นประมวลมี	ธ อุดมย์อุดมไทย

(ศิลปวัฒนธรรม ๒๕๕๗)

อย่างไรก็ตาม เนื้อหาดังกล่าวนี้ไม่ปรากฏเด่นชัดมากเท่ากับเนื้อหาสรรเสริญพระราชอัธยาศัย และเนื้อหากล่าวถึงพระราชกรณียกิจที่เป็นข้อเท็จจริง

๒.๓.๒ เนื้อหาสรรเสริญพระราชอัธยาศัย

พระราชอัธยาศัยของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่เป็นที่ประทับใจและได้รับการสรรเสริญในบทอาศิรวาทส่วนใหญ่ก็คือความมีพระเมตตาของพระองค์ที่มีต่อพสกนิกร ประดุจความรักที่มารดามีต่อบุตร ผู้ประพันธ์มักจะกล่าวถึงพระราชอัธยาศัยดังกล่าวควบคู่ไปกับพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่ทรงบำเพ็ญเพื่อช่วยเหลือราษฎรให้พ้นทุกข์ ดังตัวอย่าง

เมตตาประจักษ์บุญ	และกรุณอุดมพร
เปี่ยมโปรดประชากร	รติชื่นมโนรมย์

(ศิลปวัฒนธรรม ๒๕๕๗)

หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง ผู้ประพันธ์เปรียบว่าพระเมตตาของพระองค์นั้นแผ่ไปกว้างขวาง ประดุจ “ห้วงมหรณพ” อันนำความเย็นชื่นมาสู่แผ่นดิน

พระกมลปานเปรียบห้วง	มหรณพ
กว้างใหญ่เย็นหยาดจบ	แหล่งหล้า
ปวงชนเทิดทูนนบ	สำนัก พระคุณนา
พระเกียรติพระเกริกกล้า	โลกช่องสุดดี

๒.๓.๓ เนื้อหาแสดงพระราชกรณียกิจ: นักวัฒนธรรมและนักอนุรักษ์ธรรมชาติ

เนื้อหาสำคัญของบทอาศรัยทเลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ อีกลักษณะหนึ่งก็คือเนื้อหาที่แสดงพระราชกรณียกิจ หรือพระราชจริยวัตรด้านต่าง ๆ ของพระองค์ ซึ่งเป็นเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริงที่ประชาชนส่วนใหญ่รับรู้กันโดยทั่วไป เช่น พระราชกรณียกิจ ด้านพัฒนาการศึกษา พัฒนาสาธารณสุข พัฒนาเศรษฐกิจและอาชีพของราษฎร อนุรักษ์และ พัฒนาสิ่งแวดล้อม และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปะท้องถิ่น อันทำให้ ประชาชนทั่วทุกภูมิภาคมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งนี้ในการพรรณนาถึงพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ดังกล่าว ผู้ประพันธ์ในฐานะเป็นตัวแทนของประชาชนไทยมักจะแสดงอารมณ์ความรู้สึกประทับใจหรือความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ด้วย เช่น

รักษัธรรมชาติเก็บไว้ให้ราษฎร	พินิจมาตมิฆ่าเขื่อน
น้ำดินสำคัญและวันสเผื่อน	กักทุกธารชะลอไหล
นิตหนึ่งจ่านรจร้พระกรณีย-	ยกิจพี ๓ ห่วงใย
ทรงดับทุกช่ปวงพสกอำไพ	พระกรรณทุกแห่งหน

(หลักเมือง ๒๕๕๗: ๑)

จากการศึกษาพบว่าพระราชกรณียกิจที่ได้รับย้้าเน้นมากที่สุดในบทอาศรัยทคือ พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปะและภูมิปัญญาท้องถิ่น และการอนุรักษ์และพัฒนาธรรมชาติ อันสะท้อนภาพความเป็นนักวัฒนธรรมและนักอนุรักษ์ธรรมชาติของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถอย่างแจ่มชัด

ในด้านการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ประพันธ์ส่วนใหญ่จะเชิดชูเนื้อหาด้้น การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมักกล่าวถึงโครงการ “ศิลปาชีพ” อันเป็นโครงการที่ช่วยอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น และเสริมสร้างรายได้ให้แก่ราษฎรจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ศิลปะอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากพระราชดำริและพระวิสัยทัศน์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่ทรงตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ดังตัวอย่างบทอาศรัยท

เสริมศิลปาชีพ	สุปฏิปสะสวยสม
สินภณท์นิยมชม	วรกฤติไพบุลย์

ปัญญา ฦ ภูมิถิ่น
อุตสาหกรรมก่อกุล

ทวิสินนิราตุร
ถิรรัฐสวัสดิ

(ศิลปวัฒนธรรม ๒๕๔๗)

ทรงสืบสานวัฒนธรรมค้ำจุนศิลป์
ศิลปอาชีพช่วยชีพชนดลวิไล

แจ่มเจิมจินตนาการจารสไต
โลกชื่นชมศิลปะไทยไม่เสื่อมคลาย

(เดลินิวส์ ๒๕๔๗: ๒๓)

ในด้านการอนุรักษ์และพัฒนาธรรมชาตินั้น ผู้ประพันธ์จะพรรณนาถึงโครงการและแนวพระราชดำริต่าง ๆ ที่ช่วยฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ อันทำให้ประชาชนได้มีอาชีพ มีที่ดินทำกิน และมีป่าไม้และแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ดังตัวอย่าง

ปลูกป่ารักษาน้ำ
มัจฉามาว่ายวน
โครงการด้านเกษตร
ไฟฟ้าพายนิตี

ที่สูงต่ำก็น้ำฝน
ทั้งพืชผลก็มากมี
ทั่วประเทศเพิ่มทวี
รู้วิธีที่สู้งาน

(ภุชงค์ จันทรเพ็ญ ๒๕๔๗ : ๓๒)

หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง

ป่าสลาย “ป่ารักษน้ำ”
“บ้านเล็กป่าใหญ่” ดาล
“ปะการัง” ทั้งเทียมจริง
สรรคส์สินถิ่นอาศัย

ช่วยป่าจำขึ้นลำธาร
ชนพิทักษ์รักพงไพร
พรายเพริศพริ้งน่านน้ำไทย
ให้เต่าหอยกุ้งปูปลา

(จุฬาสัมพันธ์ ๒๕๔๗ : ๑)

อาจกล่าวได้ว่าเนื้อหาที่กล่าวถึงพระราชกรณียกิจต่างๆ ได้แสดงคุณสมบัติสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเด่นชัดคือการเอาใจใส่ดูแลราษฎรอย่างใกล้ชิด เพื่อขจัดปัญหาและความทุกข์ยากต่างๆ รวมทั้งนำพาความสงบสุขร่มเย็นมาให้ อันทำให้ภาพแห่งความเป็นเทวราชาที่ขริมขลังศักดิ์สิทธิ์ไม่เด่นชัดเท่ากับภาพแห่งความเป็นบิดาและมารดาที่มีความใกล้ชิดและเข้าใจปัญหาของบุตรอย่างแท้จริง รวมทั้งยังทำให้ภาพของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีความเป็นมนุษย์ที่สมจริง อย่างไรก็ตาม ความเป็นมนุษย์นั้นก็เป็มนุษย์ที่มีคุณสมบัติและการกระทำอันยอดเยี่ยมเหนือกว่ามนุษย์ธรรมดาทั่วไป ดังจะได้กล่าวต่อไป

๒.๓.๔ เนื้อหาถวายพระพร

แบบแผนด้านเนื้อหาอีกลักษณะหนึ่งที่ปรากฏในบทอาศิรวาทก็คือเนื้อหาถวายพระพร บทอาศิรวาทอาจจะมีเนื้อหาถวายพระพรเพียงอย่างเดียวในกรณีที่บทอาศิรวาทนั้นมีขนาดสั้น เช่น

ดิลกทรอบพระสมันต์	อุดมมงคล
ผองไทยตั้งจิตอธิษฐาน	
เชิญคุณไตรรัตน์ชัชวาล	เทพไทประทาน
พระทรงสุขสวัสดิ์เทอญ	

(วิมานเมฆ ๒๕๕๗ : ๖๗)

แต่ถ้าหากบทอาศิรวาทมีขนาดยาว เนื้อหาส่วนถวายพระพรมักจะปรากฏในตอนลงท้ายของบทอาศิรวาท

เนื้อหาถวายพระพรสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในบทอาศิรวาทส่วนใหญ่มีแบบแผนในการแต่งลักษณะเดียวกัน คือ ผู้ประพันธ์มักจะกล่าวอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาคุ้มครองและถวายพระพรให้พระองค์ทรงพระสำราญและทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน เช่น

เจ็ดสิบสองพรรษา	บรมราชินีไกร
อัญเชิญพระรัตนตรัย	ดลพระพรบวรพราย
ทรงพระสำราญรื่น	พระทัยชื่นสิริฉาย
ทรงสมพระทัยหมาย	ดั่งถวายพระพรชัย

(วารสารจุฬาสัมพันธ์ ๒๕๕๗)

เนื้อหาส่วนที่เป็นการถวายพระพรนั้นนับว่ามีความสำคัญที่สุดที่จะขาดมิได้ในบทอาศิรวาททุกชิ้น ในขณะที่เนื้อหาอื่นๆ เช่น เนื้อหาที่กล่าวถึงพระราชอำนาจ หรือเนื้อหาที่กล่าวถึงพระราชกรณียกิจอาจจะไม่ปรากฏในบทอาศิรวาทขนาดสั้นบางบทก็ได้

๒.๔ แบบแผนด้านกลวิธีการแต่ง

เมื่อพิจารณากลวิธีการแต่งในบทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่นำมาศึกษา พบว่ามีแบบแผนการแต่งที่คล้ายคลึงกันในด้านต่างๆ ทั้งด้านกลวิธีดำเนินเรื่อง กลวิธีการแสดงพระบุญญาบารมีที่สัมพันธ์กับความคิดเรื่องนางแก้ว และกลวิธีการใช้สำนวนภาษา ดังนี้

๒.๔.๑ กลวิธีดำเนินเรื่อง

ในการนำเสนอเรื่องเป็นการนำเสนอจากมุมมองของประชาชนเป็นหลัก และจะนำเสนอเรื่องโดยตรง กล่าวคือจะกล่าวถึงโอกาสสำคัญที่แต่งบทอาศิรวาท สรรเสริญพระราชอัธยาศัย และอาจจะกล่าวถึงพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับราษฎรโดยตรง และลงท้ายด้วยการถวายพระพร การนำเสนอเรื่องดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถกับราษฎรอย่างชัดเจน

ในการลำดับเรื่องนั้นหากเป็นบทอาศิรวาทที่มีขนาดยาวแต่งด้วยคำประพันธ์จำนวนหลายบท ผู้ประพันธ์มักจะลำดับเรื่องคล้ายคลึงกันไม่ว่าจะแต่งด้วยคำประพันธ์รูปแบบใดก็ตามคือขึ้นต้นด้วยการกล่าวถึงวโรกาสสำคัญที่แต่งบทอาศิรวาท จากนั้นจึงเข้าสู่เนื้อหาซึ่งมักพรรณนาพระราชอัธยาศัยและพระราชกรณียกิจต่าง ๆ แล้วลงท้ายด้วยบทถวายพระพร ดังตัวอย่าง

เจ็ดสิบสองปีผ่านพระชันษา	ทรงห่วงใยชาวประชาว่าสิ่งไหน
ทรงขจัดเศร้าโศกสร้างโรครภัย	ทรงเป็นดังฝนพรหมใจให้ใสเย็น
ที่เคยร้อนทรงผ่อนคลายด้วยสายน้ำ	ที่เคยซ้ำทรงย่ำรักหักทุกข์เข็ญ
ที่เคยแล้งทรงปลูกป่าฝาลำเค็ญ	ทรงเปรียบเป็นมารดาเอื้ออาทร
เหล่าพสกกรมพลั้งขอตั้งจิต	สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสังขร
ทั้งเทวอารักษ์ในอัมพร	ถวายพระพร...ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

(กนิรี ๒๕๕๗: ๖๙)

ทั้งนี้บางครั้งผู้ประพันธ์อาจจะกล่าวถึงวโรกาสสำคัญในตอนท้ายควบคู่ไปกับการถวายพระพร เช่น

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ	พระคือแม่ของชาติพิลาสเหลือ
พระแย้มสรวลอลอบอุ้นละมุนเจือ	พระโอบเอื้อเกื้อชนพันทุกข์ภัย
ทรงสืบสานวัฒนธรรมค้ำจุนศิลป์	แจ่มเจิมจินตนาการจารสดีไส
ศิลปาชีพช่วยชีพชนดลวิไล	โลกชื่นชมศิลปะไทยไม่เสื่อมคลาย
เจ็ดสิบสองพรรษานรานาถ	พระมีงมาศแม่เมืองเรื่องเจ็ดฉาย
นบไตรรัตน์พิพัฒน์ขอพระพรพราย	เพื่อถวายบวรแต่แม่ปวงชน

(เดลินิวส์ ๒๕๕๗ : ๒๓)

อย่างไรก็ตาม หากเป็นบทอาศิริวาทขนาดสั้น ส่วนใหญ่ผู้ประพันธ์จะเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงวโรกาสสำคัญและลงท้ายด้วยการถวายพระพร หรือถวายพระพรเพียงอย่างเดียว โดยตัดเนื้อหาส่วนที่แสดงพระราชกรณียกิจออกไป เช่น

ครบเจ็ดสิบสองพรรษา	กายใจวาจา
รวมพลังตั้งจิตอธิษฐาน	
ของทรงสุขสำราญ	ผ่านพ้นภัยพาล
พระชนม์ยิ่งยืนนานเทอญ	

(วิมานเมฆ ๒๕๔๗ : ๑๕)

การดำเนินเรื่องดังกล่าวนี้ปรากฏร่วมกันในบทอาศิริวาทแทบทุกบทที่นำมาศึกษา จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นโครงสร้างในการประพันธ์บทอาศิริวาทในปัจจุบัน

๒.๔.๒ กลวิธีการแสดงพระบุญญาบารมีที่สัมพันธ์กับความคิดเรื่องนางแก้ว

ในบทอาศิริวาทส่วนใหญ่ ผู้ประพันธ์ได้แสดงความคิดเรื่องนางแก้วเพื่อแสดงพระบุญญาธิการของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่าทรงเป็นนางแก้วผู้ทรงกอปรด้วยพระบารมีเคียงคู่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ความคิดเรื่องนางแก้วนี้ปรากฏในวรรณคดีเรื่องเตภูมิกถาในตอนทีกล่าวถึงสิ่งสูงส่ง ๗ สิ่งทีถือกำเนิดมาคู่บุญบารมีของพระมหากษัตริย์พรตราชแห่งชมพูทวีป อันประกอบไปด้วย จักรรัตน์ะ หัตถ์รัตน์ะ อิศวรัตน์ะ มณีรัตน์ะ คหปติรัตน์ะ (ขุนคลังแก้ว) ปริณายกรัตน์ะ (โอรสแก้ว) และ อิตถ์รัตน์ะหรือที่เรามักเรียกว่า นารีรัตน์ หรือนางแก้ว การทีผู้ประพันธ์เฉลิมพระเกียรติคุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโดยยกย่องว่ามีพระบุญญาบารมีเคียงคู่กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว น่าจะสื่อนัยความคิดเรื่องนางแก้วดังกล่าวนี้ ดังตัวอย่าง

เป็นฉัตรแก้วปกเกล้าทุกเหล่าราชฎ์	คู่พระบาทบพิตรพิสิฐพิศาล
ธ ประสงค์ไตสฤกษ์นิมิตตระการ	เจริญพระชนมมานิรันดร์เทอญ

(เดลินิวส์ ๒๕๔๗: ๒๒)

ในบทอาศิริวาทบางบท ผู้ประพันธ์ได้ใช้คำทีมีความหมายว่า “นางแก้ว” เรียก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถด้วย เช่น คำว่า “รัตนนารี”

ชมชื่นขจรเจิดแจ่ม
รัตนารีย์บุญ
ยงยิ่งมิ่งขวัญอดุลย์
ราชจักรีเกริกก้อง

เกียรติคุณ พระเอย
ชาติพ้อง
คู่บาท บพิตรแฮ
โลกกัมถวายกร

(ส.อ.ท. ๒๕๕๗: หน้าปกใน)

๒.๔.๓ กลวิธีการใช้สำนวนภาษา

สำนวนภาษาในบทอาศิรวาทส่วนใหญ่ไม่ว่าจะแต่งด้วยคำประพันธ์รูปแบบใดก็ตามมักใช้ภาษาที่เรียบง่าย ไม่มีศัพท์ยากแก่การเข้าใจ ต่างจากการใช้ภาษาในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยโบราณ เช่น ขวนพ่ายโคลงฉันท์ หรือโคลงเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์รัชกาลต่างๆ ฯลฯ ที่ใช้คำศัพท์ภาษาที่ประกอบขึ้นอย่างมีอลังการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบทอาศิรวาทสมัยใหม่มุ่งสื่อสารแก่ผู้อ่านในวงกว้างตั้งแต่ผู้อ่านที่มีการศึกษาน้อยไปจนถึงมีการศึกษาสูงเพราะนำเสนอผ่านสื่อหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารที่เข้าถึงประชาชนมากขึ้น จึงต้องใช้ภาษาที่ง่ายแก่การเข้าใจ

การใช้สำนวนภาษาที่น่าสังเกตอีกลักษณะหนึ่งที่ปรากฏในบทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็คือ มักปรากฏการใช้คำและความเปรียบที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันจนอาจเรียกได้ว่ามีสูตรสำเร็จของการใช้คำและความเปรียบ ดังนี้

การใช้คำ

- การใช้คำเรียกสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ประพันธ์มักใช้คำที่มีความหมายว่า แม่ เช่น พระแม่ พระมิ่งแม่ พระมารดา มาตา พระแม่หลวง พระแม่เมือง แม่แห่งรัฐ ดังตัวอย่าง

เอกองค์พระมารดา

สิริมาตุภูมิไทย

(ศิลปวัฒนธรรม ๒๕๕๗)

อัญเชิญพระไตรรัตน์

ขจัดโศภภัย

คุ่มองค์พระแม่ไท่

ทรงพระสำราญ

(วารสารไทย ๒๕๕๗)

พระเอยพระแม่หลวง

ไทยทั้งปวงมีสุขคานต์

(ภุชงค์ จันทร์เพ็ญ ๒๕๕๗: ๓๒)

เจ็ดสิบสองพรรษามารดาเจ้า
พระมิ่งแม่ประทับทรงกลางดวงมาน

ราชภูรีน้อมเกล้าอาเศียรวาทเบื้องบาทท่าน
ยิ่งยืนนานขอพระองค์ทรงพระเจริญ

(เพียงใจ ชื่นเงิน ๒๕๕๗: ๓๒)

เจ็ดสิบสองพรรษานานาด
นบไตรรัตน์พิพัฒน์ขอพระพรพราย

พระมิ่งมาศแม่เมืองเรืองเฉิดฉาย
เพื่อถวายบวรแด่แม่ปวงชน

(เดลินิวส์ ๒๕๕๗: ๒๓)

- การใช้คำกล่าวถึงการขจัดทุกข์และปัญหาของประชาชน ผู้ประพันธ์มักใช้คำว่า ดับ
ทุกข์ ขจัดทุกข์ หักทุกข์ ปลดทุกข์ เปลื้องทุกข์ ในการกล่าวถึงผลแห่งพระราชกรณียกิจของ
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ดังตัวอย่าง

ประพาสทุกทั่วถิ่น

ขจัดทุกข์

(อสท ๒๕๕๗)

พระคือดวงประทีปส่องชีพชาติ

ทุกรอยบาทดับทุกข์สร้างสุขสันต์

(ข่าวสารกรมโยธาธิการและผังเมือง ๒๕๕๗)

ที่เคยร้อนทรงผ่อนคลายด้วยสายน้ำ
ที่เคยแล้งทรงปลูกป่าฝ้าล้ำเค็ญ

ที่เคยซ้ำทรงย้ารักหักทุกข์เข็ญ

ทรงเปรียบเป็นมารดาเอื้ออาทร

(กินรี ๒๕๕๗ : ๖๙)

สนับสนุนสาธารณสุข

ปลดเปลื้องทุกข์พสกนิกรที่ป่วยไข้

งานการแพทย์ปัจจุบันแพทย์แผนไทย

เป็นสายใยเปี่ยมล้นพระเมตตา

(สุรัตน์ ทองพันธ์ ๒๕๕๗ : ๓๒)

การใช้ความเปรียบ

ความเปรียบที่ปรากฏในบทอาศิรวาทจนเป็นแบบแผน มีดังนี้

- เปรียบสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่าทรงเป็นประดุมารดา ความ
เปรียบดังกล่าวนี้พบมากที่สุด ทำให้ภาพแห่งความเป็นแม่ของพระองค์มีความแจ่มชัด ซึ่งเกิดขึ้น
จากพระเมตตาและพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่พระองค์ทรงช่วยเหลือประชาชน ประดุจดังแม่ที่มี
ความรักและปรารถนาดีต่อบุตร ดังตัวอย่าง

ว. ภาษาและวรรณคดีไทย ปีที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๗

ที่เคยร้อนทรงผ่นคลายด้วยสายน้ำ
ที่เคยแล้งทรงปลูกป่าฝ่าลำเค็ญ

ที่เคยซ้าทรงย้ารักหักทุกซ์เข็ญ
ทรงเป็นมารดาเอื้ออาทร

(วารสารกนิรี ๒๕๕๗: ๖๙)

พระองค์ทรงเป็นร่มไทร
ทรงงานปานเปรียบมารดา

มิ่งขวัญชาวไทยทั่วหล้า
สั่งสอนวิชาทำกิน

(คม ชัด ลึก ๒๕๕๗: ๑๒)

- เปรียบสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่าทรงเป็นดั่งร่มโพธิ์หรือนั้ตรแก้ว
ที่ปกป้องคุ้มครองประชาชนให้ร่มเย็นเป็นสุข ดังตัวอย่าง

พระคือร่มโพธิ์แก้ว
พระองค์ทรงการุญย์

ซึ่งเพริศแพรวด้วยร่มบุญ
อบอุ่นเกล้าเหล่าประชา

(ภุชงค์ จันทรเพ็ญ ๒๕๕๗ : ๓๒)

วโรกาสศุภฤกษ์เบิกดิถี
ธ ทรงเป็นมิ่งขวัญร่มโพธิ์ทอง

เฉลิมพระชนม์พระเทวีเจ็ดสิบสอง
ทรงครองสิริสวัสดิ์จิรัฐติกาล

(วิมานเมฆ ๒๕๕๗ : ๒๔)

เป็นนั้ตรแก้วคุ้มเกล้าทุกเหล่าราษฎร์
หล่อเลี้ยงภูมิปัญญาชาติยืนนาน

ขึ้นหยดหยาดน้ำพระทัยแผ่ไพศาล
เคียงขวัญคู่พระภูบาลสรายุเทอญ

(ไทยรัฐ ๒๕๕๗ : ๒๗)

ทรงเป็นดั่งร่มนั้ตร
ทรงพระราชกิจมา

รัตนา
พรั่งพร้อม

(สุดสัปดาห์ ๒๕๕๗)

- เปรียบสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่าทรงเป็นดั่งดวงชีวิตหรือดวงใจ
ของประชาชน อันสะท้อนให้เห็นความจงรักภักดีที่ประชาชนมีต่อพระองค์ ดังตัวอย่าง

อีกโครงการพระราชดำริ
เป็นต้นธารป่าไม้ของแผ่นดิน

แตกหน่อผลิดอกใบกระแสนันธุ์
พระดั่งดวงชีวินของประชา

(สุรัตน์ ทองพันธ์ ๒๕๕๗ : ๓๒)

ประณีตฉบับแนบให้
คือดวงใจไพร่ฟ้า

น้อมกราบ แม่เนา
เอ๋ยเอือนสุดดี

(อสท. ๒๕๕๗)

- เปรียบสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่าทรงเป็นดวงจันทร์ อันมีนัยสื่อถึงว่าความสุกสว่างแห่งดวงจันทร์นั้นเปรียบประดุจพระปัญญาที่ได้ส่องมาคลายความมืดมิดแห่งความทุกข์ยากของประชาชนให้หมดสิ้นไป ทั้งยังอาจสื่อนัยว่าดวงจันทร์นั้นคู่กับดวงอาทิตย์อันหมายถึงพระมหากษัตริย์อีกด้วย ดังตัวอย่าง

พระคือโสมสุกสว่างที่กลางฟ้า
ชี้นำทางพสกไทยพันภัยพาล

ส่องเยือนหล้าเพื่อประชาได้สุขสานดี
ราชฎีร์สรายร่มเย็นในพระบารมี

(ไทยรัฐ ๒๕๕๗ : ๒๘)

ดั่งสายฝนจากฟ้าครวสันต์
"กรมประมง" สำนักในพระมหากษัตริย์

ดั่งดวงจันทร์ฉายแสงทั้งแหล่งหล้า
เจ็ดสิบสองพรรษา "ทรงพระเจริญเทอญ

(มติชน ๒๕๕๗ : ๒๘)

เปรียบเทียบแสงศศิธรระมุนนรกมล

อาบชื่นนิกรชน

ประชา

(มหาวิทยาลัยคริสเตียน ๒๕๕๗ : หน้าปกใน)

- เปรียบสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่า หรือพระเมตตาของพระองค์ว่าเป็นดั่งสายฝนที่ประพรหมลงมาให้ความชุ่มชื้นทางจิตใจแก่พสกนิกร ดังตัวอย่าง

เจ็ดสิบสองปีผ่านพระชันษา
ทรงขจัดเศร้าโศกสร้างโรครภัย

ทรงห่วงใยชาวประชาว่าสิ่งไหน
ทรงเป็นดั่งฝนพรหมใจให้ใสเย็น

(วารสารกนิรี ๒๕๕๗ : ๖๙)

ดั่งสายฝนจากฟ้าครวสันต์
"กรมประมง" สำนักในพระมหากษัตริย์

ดั่งดวงจันทร์ฉายแสงทั้งแหล่งหล้า
เจ็ดสิบสองพรรษา "ทรงพระเจริญเทอญ

(มติชน ๒๕๕๗ : ๒๘)

ธารพระทัยท่วมท้นไผ่ไทย
ธารพระกรุณาพิทักษ์ไทยไทยเทิดทูน

ธารจงรักภักดีให้ไทยมิสูญ
องค์ราชินีนาถจรรุญสิริสุตา

ประพาสทั่วทุกถิ่น
น้ำพระทัยปรหมตกตต้อง

ขจัดทุกข์
เปรียบได้พิรุณสวรรค์

(อสท ๒๕๕๗)

จากการศึกษาลักษณะการประพันธ์ดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่าบทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถดังกล่าวอาจจัดเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยใหม่ที่มีแบบแผนการประพันธ์ลักษณะเดียวกันได้ และวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยใหม่นี้ได้สะท้อนภาพสตรีผู้เป็นพระบรมราชินีนาถในทัศนะของคนยุคใหม่ไว้อย่างชัดเจน

๓. บทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ:
อุดมคติแห่งความดีงามของพระราชินีคือ เมตตาและปัญญา

ในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติสมัยโบราณ กวีได้แสดงภาพอุดมคติของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นเทวราชาอย่างชัดเจน โดยการพรรณนาภาพของพระมหากษัตริย์ให้มีลักษณะกึ่งมนุษย์กึ่งเทพเจ้า เช่น เป็นเทพเจ้าอวตารลงมาเกิด หรือเป็นพระโพธิสัตว์ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต มีพระบรมเดชานุภาพ และพระบุญญาบารมีเหนือกว่าผู้อื่น มีพระปรีชาในสรรพศาสตร์ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเป็นนักรบ ดังปรากฏในยวนพ่ายโคลงต้น โคลงเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นต้น การแสดงอุดมคติดังกล่าวนี้ช่วยเอื้อให้เกิดผลในทางการเมือง คือก่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์และความชอบธรรมในพระราชอำนาจ ทั้งนี้จะสังเกตได้ว่า คุณสมบัติที่กวีสรรเสริญนั้นเป็นอุดมคติแห่งความดีงามของบุรุษอย่างชัดเจน เช่น การเป็นนักรบครองที่สามรถและทรงธรรม การเป็นจอมทัพที่เข้มแข็ง เป็นต้น อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาบทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถซึ่งเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติเจ้านายสตรี อุดมคติแห่งความดีงามที่ปรากฏอาจจะแตกต่างไปจากวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติส่วนใหญ่ในสมัยโบราณบางประการ

ในบทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ประพันธ์มิได้เน้นแสดงภาพของพระองค์ให้มีความเป็นเทพที่สูงส่งยิ่งใหญ่เกินกว่าจะแตะต้องได้ แต่เน้นพรรณนาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น และความใกล้ชิดที่พระองค์มีต่อราษฎร กอปรกับการใช้ภาษาที่เรียบง่ายขึ้น ทำให้เห็นว่าความคิดเรื่องเทวราชาลดความขมขื่นลง แต่ความคิดเรื่องปิตุราชากลับโดดเด่นและเห็นได้ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้นในบทอาศิรวาทปัจจุบัน ในบทอาศิรวาทดัง

กล่าว เราจึงเห็นภาพของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในฐานะที่ทรงเป็นมนุษย์มากกว่าเป็นเทพเจ้า ลักษณะดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในบทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งกวีได้แสดงภาพพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นมนุษย์ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (ประคอง นิมมานเหมินท์ ๒๕๕๒ : ๒๔)

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นมนุษย์นั้น ผู้ประพันธ์ก็ได้แสดงให้เห็นว่าทรงเป็นมนุษย์ที่เลิศยิ่งกว่ามนุษย์ผู้อื่น เนื่องจากทรงมีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านการกระทำและจิตวิญญาณอันเป็นความดีงามที่เป็นอุดมคติสูงสุดของมนุษย์ ความดีงามทั้งทางการกระทำและจิตวิญญาณที่ปรากฏเด่นชัดที่สุดในบทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็คือ ความมีเมตตาประดุจมารดา และการมีปัญญาที่ช่วยดับทุกข์เข็ญของมนุษย์ อันทำให้พระองค์ทรงเป็นสตรีที่ยอดยิ่งกว่ามนุษย์ธรรมดา ความมีเมตตาและปัญญาดังกล่าวนั้นดำเนินควบคู่ไปกับปฏิสัมพันธ์ที่พระองค์ทรงมีต่อประชาชนในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๓.๑ สตรีผู้เปี่ยมด้วยเมตตา: แม่ของแผ่นดิน

อุดมคติแห่งความดีงามของสตรีที่สะท้อนอย่างเด่นชัดในบทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็คือความมีเมตตาซึ่งเชื่อมโยงกับบทบาทความเป็นแม่ ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นสตรี และเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถอันเปรียบประดุจแม่ของแผ่นดิน

เนื้อหาที่พรรณนาถึงพระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจต่าง ๆ รวมทั้งความเปรียบที่เปรียบพระองค์ว่าทรงเป็นดั่งแม่ ทรงเป็นดั่งร่มฉัตร หรือทรงมีน้ำพระทัยดุจดั่งหยาดฝน ล้วนแล้วแต่สื่อแสดงความเมตตาของพระองค์อย่างชัดเจน เป็นความเมตตาที่แผ่ไปอย่างกว้างขวาง และเท่าเทียมไม่เลือกชนชั้นวรรณะ อันเป็นคุณสมบัติทางจิตวิญญาณ คุณสมบัติดังกล่าวนี้นอกจากจะโยงกับความเป็นแม่แล้ว ยังอาจโยงกับคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ที่มีมหากรุณาต่อสัตว์โลกด้วยก็ได้

ตัวอย่างบทสรรเสริญพระเมตตาของพระองค์ เช่น

ดวงกลมพระเปี่ยมด้วย	เมตตา คุณแล
ใหญ่ยิ่งพื้นปฐธา	สมุทรว่าง
เย็นหยาดพระกรุณา	คือหยาด ทิพย์แฮ
สรรค์เสกอาชีพสร้าง	สุขเอื้ออนันต์การ

(สกุลไทย ๒๕๕๗)

คุณสมบัติความมีเมตตาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ นับว่าเป็น "พระคุณ" ที่ผูกใจและครองใจประชาชนให้เกิดความจงรักภักดี ดังที่กล่าวว่า

น้อมกายจิตบูชาตอด้วยจงรัก ด้วยประจักษ์พระเมตตามานานเนิ่น
ทรงพระคุณหนุนไทยมากยากประเมินชาติเจริญด้วยเดชพระบารมี
(วิมานเมฆ ๒๕๕๗: ๕๑)

อาจกล่าวได้ว่าในตอนที่วรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณ เน้นที่ "พระเดช" ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาที่สรรเสริญพระมหากษัตริย์หรือเจ้านายที่เป็นบุรุษ บทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในฐานะที่ทรงเป็นเจ้านายสตรี ได้เน้นที่ "พระคุณ" เป็นสำคัญ และด้วย "พระคุณที่เมตตา" นี้เอง ได้ทำให้พระองค์เป็นสตรีผู้เลิศและสมบูรณ์ทางด้านจิตใจผ่านการแสดงออกทางการกระทำ ความมีเมตตาจึงเป็นคุณสมบัติที่เด่นชัดของสตรีที่เป็นผู้นำในอุดมคติที่ปรากฏในบทอาศิรวาท

๓.๒ สตรีผู้มีปัญญา : ปัญญาเพื่อดับทุกข์เข็ญ

นอกจากความมีเมตตาแล้ว ความมีปัญญาหรือความเป็นปราชญ์ก็เป็นคุณสมบัติอีกประการหนึ่งของพระราชินีในอุดมคติ ที่สะท้อนให้เห็นในบทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ปัญญาที่ได้รับการย้ำเน้นก็คือ ปัญญาในการรักษาภูมิปัญญาของชาติ อันได้แก่ศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งในแง่หนึ่งก็แสดงความเป็นวีรสตรีทางวัฒนธรรมของพระองค์ด้วย และปัญญาเพื่อช่วยเหลือและปลดปล่อยความทุกข์ของประชาชน ซึ่งแสดงออกผ่านแนวพระราชดำริ และการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่ผู้ประพันธ์เลือกมานำเสนอ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในส่วนของเนื้อหาบทอาศิรวาทข้างต้น

ตัวอย่างที่เด่นชัดที่แสดงให้เห็นการสรรเสริญพระปัญญาของพระองค์ เช่น

ปรีชาญาณเลิศล้ำ	เลอผล
ศิลปะของปวงชน	ปกป้อง
วิสัยทัศน์พระเยี่ยมยศ	พื้นเฟื่อง พุแล
ศิลปะชีพชูชีพก้อง	เกริกกล้ากำจาย

(สกุลไทย ๒๕๕๗)

ด้วยสองหัตถ์กอบกู้เชิดชูชาติ
พระปัญญาพาไทยให้โลกจำ

ประชาราษฎร์เป็นสุขทุกเช้าค่ำ
ศิลปินงานานศิลปะสู่สากล

(พ.ส.ล. ๒๕๕๗: หน้าปกใน)

นอกจากจะย้ำเน้นปัญหาในการรักษาภูมิปัญญาของชาติดังตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังย้ำเน้นปัญหาในการแก้ไขปัญหาเพื่อดับทุกข์เข็ญของประชาชนอีกด้วย ซึ่งผู้ประพันธ์มักจะพรรณนาโดยใช้ความเปรียบที่แสดงถึงพระปัญญาของพระองค์ เช่น ดวงประทีป แสงสว่างของพระอาทิตย์ ดังตัวอย่าง

พระคือดวงประทีปส่องชีพชาติ
พระเมตตาการุณอุ้นชีวัน

ทุกรอยบาทดับทุกข์สร้างสุขสันต์
บังคมคัลสดุดีพระปรีชา

(ข่าวสารกรมโยธาธิการและผังเมือง ๒๕๕๗)

สิงสองสิงหาคมอุดมโชค
ถวายพระเกียรติเกริกฉัตรชัชวาลย์
คอยสอดส่องช่องชีวีชีวิตร
ด้วยเดชะพระมหากษัตริย์คุณ

ทั่วโลกแซ่ซ้องก้องไพศาล
พระปรีชาฉายฉานปานแสงอรุณ
ที่มีตมิตพลันกระจ่างทั้งอบอุ้น
ทรงค้ำจุนชนเบิกบานทั่วมธารใจ

(วิมานเมฆ ๒๕๕๗ : ๒๔)

หรือกล่าวยกย่องพระปรีชาญาณโดยตรง เช่น

พระมามลายโศกสร้าง
รอยบาทยาตรทุกกาล
ทุกขโศกโรครภัยพาล
พระขจัดปัดเป่าเอื้อ
ขจรพระเกียรติเกริกก้อง
สมเด็จพระราชินี
อัจฉริยะทรงศรี
ราชกิจพระผ่านแผ้ว

ประชาศานต์
ก่อเกื้อ
เทวษดับ ลับแล
อุ้นเกล้าทวยนิกร
ปลพื
นาจเจ้า
โลกชื่น ชมแฮ
แจ่มแจ้งजारผล

(สกุลไทย ๒๕๕๗)

และ

พระเอยพระแม่หลวง
ด้วยพระปรีชาญาณ

ไทยทั้งปวงมีสุขศานต์
แก้ปัญหาเอื้ออาทร

ความคิดเรื่องผู้นำในอุดมคติจะต้องเป็นผู้ที่บันดาลความสุขสมบูรณ์แก่บ้านเมืองและประชาชนนั้นพบในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติตั้งแต่สมัยอยุธยา เช่น เรื่องยวนพ่ายโคลงตัน กวีกล่าวถึงการเสด็จมาอุบัติของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่าเสด็จมาเพื่อขจัดทุกข์บำรุงสุขแก่ราษฎร ทั้งยังทรงบันดาลให้พืชพรรณธัญญาหารสมบูรณ์และเกิดความมั่งคั่งแก่บ้านเมือง (ประคอง นิมมานเหมินท์ ๒๕๔๒: ๘) ภาพของพระราชินีในอุดมคติในด้านการมีปัญญาเพื่อดับทุกข์เชื่อกันว่านี่ จึงนับว่ามีความสืบเนื่องจากความคิดของสังคมสมัยโบราณอย่างเด่นชัด

อาจสรุปได้ว่านอกจาก “เมตตา” แล้ว “ปัญญา” ก็เป็นคุณสมบัติอีกประการหนึ่งที่คนในสังคมให้คุณค่าและยกย่องว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญของสตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีที่เป็นผู้นำของบ้านเมือง ขณะเดียวกันก็น่าจะสะท้อนทัศนคติของคนปัจจุบันว่าสตรีในอุดมคติไม่เพียงแต่เป็นแม่ที่ดีของลูก เป็นภรรยาที่ดีของสามี และเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่สมบูรณ์พร้อม เท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ที่ทำงานช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมและมวลมนุษย์ในวงกว้างให้พ้นจากความทุกข์ด้วยความมีเมตตาและด้วยการใช้สติปัญญาความสามารถที่มีอยู่ด้วย

สรุป

บทอาศิรวาทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถนับเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติยุคใหม่ที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชน และทำให้แลเห็นว่าไม่ว่าประเทศชาติบ้านเมืองจะมีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือประชาธิปไตยก็ตาม การแสดงออกซึ่งความจงรักภักดีของประชาชนผ่านวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติก็ยังคงมีอยู่ให้เห็นอย่างไม่ขาดสาย แสดงให้เห็นความเป็นชาติที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนอย่างเด่นชัด

ในฐานะที่เป็นวรรณกรรม บทอาศิรวาทดังกล่าวได้แสดงให้เห็นแบบแผนการประพันธ์ที่มีลักษณะร่วมกัน และยังแสดงให้เห็นนัยความหมายของคำว่า “พระบรมราชินีนาถ” ในมุมมองของประชาชนว่า มิได้มีความหมายเพียงแค่เป็นพระอัครมเหสีของพระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่พระองค์ยังทรงเป็นสตรีผู้ก่อปรด้วยอุดมคติแห่งความดีงามสูงสุดทั้งทางจิตวิญญาณและการกระทำ คือมีจิตใจที่อ่อนโยนมีเมตตา และมีปัญญาที่สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลให้บ้านเมืองร่มเย็นและประชาชนเป็นสุข ดังนั้น แม้ว่าคุณสมบัติดังกล่าวจะเรียกว่าเป็น “อุดมคติ” อันทำให้แล

ดูเหมือนว่าจะไม่มีบุคคลที่มีคุณสมบัติเช่นนั้นในโลกแห่งความเป็นจริง แต่ทั้งหมดนั้นได้ปรากฏให้เห็นอย่างจริงแท้ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถของปวงชนชาวไทย

รายการเอกสารอ้างอิงข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

วารสารและนิตยสาร

กนิรี. Vol. ๒๑, Issue ๘ (August ๒๐๐๔), น. ๖๙.

ขวัญเรือน. ๓๖, ๗๘๕ (๑ สิงหาคม ๒๕๔๗), น. ๒.

ข้าราชการ. ๔๙, ๔ (กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๔๗), น. ๒.

ข่าวช่าง. ๓๑, ๓๗๘ (กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๔๗), หน้าปก.

คู่สร้างคู่สม. ๒๕, ๔๗๑ (สิงหาคม ๒๕๔๗), น. ๗.

จุฬาสัมพันธ์. ๔๗, ๓๑ (จันทร์ที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๔๗), น. ๑.

ข่าวสารกรมโยธาธิการและผังเมือง. ๕ (๒๕๔๗)

ด้วยตน พิเศษ. ๓๐, ๓๕๔ (สิงหาคม ๒๕๔๗), น. ๓.

พ.ส.ล. ๓๗, ๒๔๘ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๔๗), หน้าปกใน.

เพียงใจ ชื่นเงิน. "สโมสรรสมานมิตร" สกุลไทย. ๕๐, ๒๖๐๐ (อังคารที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๔๗),

น. ๓๒.

พลอยแถมเพชร.

แพรว. ๒๕, ๕๙๙ (๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๗)

ภูซังค์ จันทร์เพ็ญ. "สโมสรรสมานมิตร" สกุลไทย. ๕๐, ๒๖๐๐ (อังคารที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๔๗),

น. ๓๒.

มติชนสุดสัปดาห์. ๒๕, ๑๒๕๒ (๑๓ - ๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๗)

มหาวิทยาลัยคริสเตียน. ๑๐, ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๔๗), หน้าปกใน.

แม่และเด็ก. ๒๗, ๓๙๐ (สิงหาคม ๒๕๔๗), น.๕.

วารสารไทย. ๒๕, ๙๑ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๔๗)

วิมานเมฆ. ๘, ๔๔ (สิงหาคม - กันยายน ๒๕๔๗), น.๓, ๗, ๑๑, ๑๒, ๑๕, ๒๔, ๔๓, ๔๔,

๕๑, ๖๕, ๖๗, ๗๓, ๙๗, ๑๐๓, ๑๐๗, ๑๐๙, ๑๑๙, ๑๒๗, ๑๓๘, ๑๗๓, ๑๗๕,

๑๗๗, ๑๘๔, ๑๘๕.

ส.อ.ท. (สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย). ๑๓, ๗๖ (กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๔๗), หน้า

ปกใน.

ว. ภาษาและวรรณคดีไทย ปีที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๗

สกุลไทย. ๕๐, ๒๖๐๐ (อังคารที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๔๗)

สนองโอรุสภากาชาดไทย. ๑๖๑ (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๔๗), หน้าปกใน.

สุพัตร์ เหลืองอร่าม. "สโมสรรสมานมิตร" สกุลไทย. ๕๐, ๒๖๐๐ (อังคารที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๔๗), น.๓๒.

สุรัตน์ ทองพันธ์. "สโมสรรสมานมิตร" สกุลไทย. ๕๐, ๒๖๐๐ (อังคารที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๔๗), น.๓๒.

สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. ๕๑,๑๑(ศุกร์ที่ ๖ – พุธที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗)

สายใจไทย. ๒๖, ๒ (สิงหาคม ๒๕๔๗), น.๒.

สุดสัปดาห์. Vol. ๒๒, Issue ๕๑๖ (๑ August ๒๐๐๔)

ศิลปวัฒนธรรม. ๒๕,๑๐ (สิงหาคม ๒๕๔๗)

ศิลปากร. ๔๗, ๔ (กรกฎาคม – สิงหาคม ๒๕๔๗), น.๕.

หมอชาวบ้าน. ๒๖, ๓๐๔ (สิงหาคม ๒๕๔๗), น.๓.

หลักเมือง (วารสารรายเดือนของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม). ๑๔, ๑๖๑ (สิงหาคม ๒๕๔๗), น.๑.

อสท. ๔๕, ๑ (สิงหาคม ๒๕๔๗)

หนังสือพิมพ์

คม ชัด ลึก. พุธที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗, น.๑, ๑๒, ๒๒.

เดลินิวส์. พุธที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗, น.๑, ๑๓, ๑๖, ๒๒, ๒๓.

ไทยโพสต์. พุธที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗, น.๓.

ไทยรัฐ. พุธที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗, น.๑, ๑๔, ๒๗, ๒๘, ๔๐.

ผู้จัดการรายวัน. พุธที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗, น.๑.

โพสต์ทูเดย์. พุธที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗, น.๑.

มติชน. พุธที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗, น.๑, ๗, ๒๘, ๒๙.

สยามรัฐ. พุธที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗, น.๑.

บรรณานุกรม

ไตรภูมิพระร่วง. ๒๕๐๔. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.

ประคอง นิมมานเหมินท์. "ภาพพระมหากษัตริย์ไทยจากวรรณคดีของพระเกียรติ" วารสารภาษาและวรรณคดีไทย ๑๖ (ธันวาคม ๒๕๔๒), น.๑-๒๕.

ยุพร แสงทักษิณ. ๒๕๓๗. วรรณคดีของพระเกียรติ. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.